

NEKA OBELEŽJA KRITIKE U ORGANIZICIJI SAVEZA KOMUNISTA U ARMIJI

Stalna kritička analiza kritike — valorizacija njene idejne usmerenosti, sadržaja, metoda i oblika, ima svoje opravdanje i smisao, u prvom redu, u činjenici što pomaže obogaćivanju kritičkog mišljenja, usmerava kritiku na suštinska pitanja moralno-političkog jedinstva i borbene izgradnje Armije i što doprinosi usavršavanju i menjanju prakse u skladu sa zahtevima vremena.

Posle 21. sednice Predsedništva SKJ, Pisma Izvršnog biroa, revolucionarnih inicijativa druga Tita i akcija koje su, u vezi s tim, preduzete i koje se još uvek preduzimaju — kritička svest u Armiji je osetno porasla. Pismo je stvorilo povoljnije uslove za ispoljavanje kritičkog mišljenja, a kritika i samokritika sve više postaju metod rada organizacija SK i jedno od značajnih sredstava unapređivanja ukupne aktivnosti komunista i ostalih pripadnika Armije. Podaci kojima raspolažemo pokazuju da se kritika sve uspešnije usmerava ka rešavanju sopstvenih subjektivnih slabosti i prevazilaženju objektivnih teškoća. O tome se govori i u materijalima pripremljenim za Petu sednicu Konferencije SK u JNA, novembra 1972: »Karakteristika gotovo svih rasprava u vezi sa Pismom je: okretanje vlastitoj, armijskoj sredini, povećana kritičnost prema sopstvenom radu, veća konkretnost u sagledavanju slabosti i traženje rešenja za njihovo efikasnije otklanjanje«.¹

U organizacijama SK u Armiji ceni se da je sada borbeniji odnos komunista u sprovođenju politike SKJ i da se povećava kritičnost prema zastarelim navikama i odnosima. Takav odnos proizilazi, pre svega, iz njihove ubeđenosti u opravdanost i mogućnost bržeg preva-

¹ Iz dokumenata Pete sednice Konferencije organizacije SKJ u JNA, drugog saziva, od 15. novembra 1972. god.

zilaženja osrednjosti i samozadovoljstva, pa makar se negativne pojave ispoljavale i u vidu pojedinačnih slučajeva. Sve su češći zahtevi za još kritičnijim odnosom prema radu i za utvrđivanjem strožih kriterijuma u procenjivanju ostvarenih rezultata. Takvi stavovi odražavaju, u suštini, odnos komunista u Armiji prema zahtevu Rezolucije X kongresa u kojoj se kaže da »kritika i samokritika mora postati stalna metoda analiziranja vlastitog rada i prakse organizacija i rukovodstava Saveza komunista« i da »mora biti realna i usmerena na suštinu stvari; principijelna i beskompromisna u borbi protiv slabosti; stvaralačka u traženju odgovora na pitanja s kojima se društvo suočava; otvorena i drugarska; pravovremena i humana u borbi za čoveka«.²

U BORBI ZA STVARALAČKU KRITIKU

Iz iskustva je poznato da svaka kritika ne predstavlja doprinos sadržajnijem, boljem i savršenijem. I sama kritika je podložna zabudama i deformacijama. Kritičar se uvek nalazi u opasnosti da svoje sopstvene interese (koji rezultiraju iz njegovog mesta u društvenoj podeli rada) i svoje lične poglede i merila predstavi kao opštevažeće, univerzalne. Zbog toga je za organizaciju SK u Armiji uvek značajno i aktuelno pitanje stvarnog doprinosa kritike unapređivanju prakse, odnosno njenog procenjivanja sa sledećeg stanovišta: koliko gradi, koliko izražava težnje i interese progresivnih snaga, radničke klase i Saveza komunista Jugoslavije, koliko doprinosi mobilizaciji ljudi da se još odlučnije i doslednije angažuju u borbi protiv svega onoga što se suprotstavlja progresivnom samoupravnom socijalističkom razvoju našeg društva i jačanju njegovih odbrambenih snaga na osnovama koncepcije opštenarodne odbrane. Pitanje se može postaviti i obrnuto: koliko kritika stvara idejnu konfuziju, koliko ruši postojeće sa stanovišta snaga i shvatanja suprotnih politici SKJ, koliko opterećuje svest ljudi naslagama prevaziđenih oblika društvenog i armijskog života i u kojoj meri predstavlja kočnicu njihove stvaralačke aktivnosti?

Povećana odgovornost komunista i ostalih pripadnika Armije u izvršavanju zadataka i njihov sve kritičniji odnos prema postignutim rezultatima doprinose i temeljitijem ocenjivanju određenih slabosti koje još uvek, u oblasti kritike, opterećuju aktivnost nekih organizacija SK. Reč je o pojavama zapostavljanja kritike i samokri-

² Deseti kongres SKJ, »Komunist« 1974. god., str. 225.

tike, o pojavama subjektivizma u kritici i o slučajevima koji bi se mogli označiti kao ograničavanje kritičkog mišljenja i sputavanja kritike. Svakako da bi temeljitije istraživanje stanja kritike u nas pokazalo da u našim sredinama ima i takvih kritičara koji se ne trude da doprinesu praktičnoj akciji, prevazilaženju određenih slabosti i koji ne nude bolja rešenja — već jednostavno kritikuju. To su kritičari koji se negatorski odnose prema svemu što je stvoreno i što predstavlja našu društvenu i armijsku stvarnost. Pojedinci kao da »žive« od kritike i od ukazivanja samo na negativne strane određene prakse. Za njih se, često, i ne postavlja pitanje objektivne kritičke uzročno-posledične analize zakonitosti i protivrečnosti društvenog i armijskog razvoja. Kritikuju sve što se u bilo kom obliku ne poklapa sa njihovim ličnim interesima, stavovima i mišljenjima. Pri tome i ne nastoje da za svoje poglede nađu oslonac u objektivnoj i kvalifikovanoj analizi stvarnosti i sagledavanju uslova u kojima ljudi žive i rade i u kojima nastoje da postignu što više i bolje. Za njih je bitna *kritika kao takva*, insuficijencija svega što se dogodilo i što se događa. Bitan je negativan stav prema onome što egzistira. Kritikuju u ime kritike, a ne u ime stvarnosti. U stvari, to i nije kritika negativne prakse, već kritika svake prakse.

»Savez komunista se mora odlučno suprotstaviti kritici koja omalovažava dostignuća i rezultate socijalističkog samoupravnog razvoja...«³ To tim pre, jer takva »kritika« degradira stvarnost i antiteza je svemu što se postiže.

Verovatno je da i sami kritičari ove vrste nisu uvek svesni društvenih posledica svog delovanja. Njihova kritika objektivno pomaže protivnicima politike SKJ, kompromituje rezultate koji se postižu, diskredituje pojedine rukovodeće ljude našeg političkog i kulturnog života i stvara idejnu konfuziju i nevericu u sposobnost Saveza komunista Jugoslavije da uspešno ostvaruje svoju avangardnu ulogu. Ova kritika, u svom krajnjem rezultatu, nalazi zajednički jezik sa snagama starog društva, sa ostacima neostaljinizma, dogmatizma i ultralevičarstva. Nju vešto koristi neprijateljska psihološko-propagandna aktivnost, koja traži i ponekad nalazi oslonac ne samo u slabostima našeg praktičnog delovanja već i u raspoloženjima koja se stvaraju kao reakcija na teškoće i probleme s kojima se naše društvo susreće.

Kada se iste pojave stalno i na isti način kritikuju, i same postaju imune na kritiku. Tada se kod ljudi stvara predstava da problema ima mnogo i da teškoće neprekidno narastaju. Perspektive se

³ Deseti kongres SKJ, »Komunist« 1974. god., str. 225.

zatvaraju, a time se otvara prostor za delovanje neprijateljske propagande i za razna kolebanja. Po formi ova kritika je, najčešće, kulbarska i neformalna. Počinje reakcijom na negativne pojave iz svakodnevnog prakse da bi se stihijski završavala kritičkim ocenama suštinskih pitanja naše sadašnjosti. Kritičari se i ne upuštaju u analize mera koje predlažu. To je tipičan primer malograđanskog kritiziranja.

Dobra namera u kritici negativnih pojava nije uvek i merilo njene progresivnosti. »Ciljevi postupka su namerni — kaže Marks — ali rezultati koji stvarno iz tih postupaka proizlaze nisu namerni«.⁴ Objektivni tok političkih procesa i idejnih strujanja nastaje kao rezultanta sučeljavanja svesno opredeljene i nameravane akcije, a ona — kao što je poznato — može da deluje u raznim pravcima. Zato je za organizaciju SK uvek važno pitanje: kakvi su objektivni rezultati delovanja ljudi, a ne samo kakve su bile konkretne namere nosilaca određene prakse. Sa tog stanovišta treba neprekidno izučavati stanje i razvoj kritike.

Iskustvo pokazuje da je za *organizaciju SK kritika svojevrsna politička akcija* sa sasvim određenim negativnim ili pozitivnim posledicama. Kritika je, u stvari, samo drugi izraz za odnos komunista prema pojavama sa kojima se svakodnevno susreću. Zato i sama mora da podleže kritičkoj analizi, usmeravanju i korekcijama. Praksa, međutim, može da bude i drukčija. Nisu tako retke pojave da se borba protiv subjektivizma u kritici ispoljava i kao oblik ograničavanja kritičkog mišljenja, sužavanje slobode kritike i sputavanje inicijative i stvaralaštva. Pri tome se gubi iz vida da je sloboda kritike, zaista, bitna pretpostavka razvijanja kritičkog mišljenja, te da je borba protiv ograničavanja kritike sastavni deo idejno-političke aktivnosti organizacija SK i jedna od suštinskih pretpostavki razvijanja stvaralaštva i inicijative.

Iskustva pokazuju da u organizacijama SK još uvek ima pojava sputavanja kritike. Po pravilu, kritika je manje razvijena u onim sredinama u kojima ima više pojava prinude umesto svesnog angažovanja svakog pojedinca i u kojima se svesna disciplina i drugarski odnosi potiskuju u drugi plan, a umesto toga nameću grubost i samovolja pojedinaca. Odnosi u jedinici, komandi i ustanovi nužno se, na određeni način, prenose i u organizaciju SK i mogu pozitivno ili negativno delovati na razvijanje kritike.

Na razvijanje kritike u organizacijama SK mogu negativno da utiču i pokušaji pojedinaca da apsolutizuju i fetišiziraju sopstveno mišljenje i poglede, odnosno negiraju ona ponašanja i mišljenja koja

⁴ K. Marks, F. Engels: Sabrana dela, tom II, str. 137.

menjaju već uhodan stil rada i praksu. Takvim pojedincima nije mnogo stalo do analize činjenica i argumenata; za njih je jedino važno da se uvažava njihovo mišljenje i da im se ne protivureči. O takvima je Marks pisao: »Ti si uobrazio da kada ti praviš i promašaje treba da ti se daju komplimenti, umesto da ti se kaže istina, kao i svakom drugom«. (K. Marks, Odabrana pisma).

Drug Tito je često ukazivao na obavezu organizacija SK da se doslednije bore za razvijanje kritike i samokritike: »Komunisti mora biti svojstvena samokritičnost i principijelno učešće u borbi mišljenja«. ⁵ Slična je i misao o značaju kritike: »Kritika i samokritika je jedno od najvažnijih oružja za ispravan rad komunista, za čistotu Partije, za njenu monolitnost i njeno dalje razvijanje«. ⁶ Praksa pokazuje, međutim, da u organizacijama SK još uvek ima kritike koja se »vrti u krug.« Reč je o kritici koja ne ukazuje na negativne pojave u ime savršenijeg i boljeg, već se usmerava na opisivanje postojećeg, koja ne ispituje uzroke određenih pojava, ne utvrđuje njihove korene, međusobne veze i unutrašnje zakonitosti — već se zadržava na opisu i spoljašnjim manifestacijama pojava. To je kritika koja ne dopire do celine, koja se nikada neposredno ne pojavljuje u čulnoj predstavi. Zbog toga neke pojave mogu da izgledaju slučajne i sporadične iako to nisu. »Tamo gde na površini vlada slučaj »kaže Marks« njima uvek vladaju unutrašnji, skriveni zakoni; reč je samo o tome da se ti zakoni otkriju«. ⁷

Stvaralačka primena marksističkog dijalektičkog metoda u pristupu i kritičkoj analizi stvarnosti značajna je pretpostavka razvijanja marksističke kritike. Međutim, dijalektički metod kritičke analize nalazi se uvek u direktnoj protivrečnosti sa subjektivizmom u kritici, tj. sa pojavama ulepšavanja stvarnosti. Subjektivizam u kritici može se ispoljavati, na primer, i isticanjem celine stanja i odnosa, a zanemarivanjem činjenica i detalja koji joj protivreče. To je kritika koja ostavlja po strani bogatstvo svakodnevnog života i koja ne ispituje okolnosti koje su omogućavale postizanje boljih rezultata, već ističe samo ono što je ostvareno. Takvom kritikom se, objektivno, zatvaraju alternative za iznalaženje novog i boljeg i stvara iluzija da je sve što radimo dobro i savršeno, te da za boljim i savršenijim nema prostora i potrebe.

U praksi je moguće da pojedinci i na taj način stiču karijeru i da se nametnu. Iz toga mogu da slede ove negativne posledice: (1) da se rađa iluzija o olakom sticanju prednosti u službi, van stvarnog

⁵ J. B. Tito, Referat na Desetom kongresu SKJ.

⁶ J. B. Tito, Sabrana dela, knjiga IV, strana 12.

⁷ K. Marks, F. Engels, Sabrana dela, tom II, str. 379.

rada i rezultata u radu; (2) da raste nezadovoljstvo među onima koji rade i koji objektivno prikazuju stanje i rezultate svoga rada; (3) da se stvaraju uslovi u kojima se revolucionarna i stvaralačka kritika prakse zamenjuje apologetikom, a građenje revolucionarne kritičke svesti konzervativizmom i malograđanskom svešću.

Na sastancima organizacija SK, a naročito foruma SK, često se ističu podaci o tome šta ljudi misle, kakve stavove imaju i kako osećaju i doživljavaju tekuća zbivanja društvene i armijske stvarnosti. Takav pristup ima punog opravdanja i predstavlja značajnu komponentu svake idejno-političke analize koja se sprovodi u organizacijama SK. Kada je reč o periodu koji je već za nama, može se bez ikakve ograde konstatovati da je idejno-političko jedinstvo pripadnika Armije u sprovođenju politike SKJ ispoljeno u svim fazama našeg revolucionarnog razvoja i u svim složenim idejno-političkim situacijama i da je ono, u prvom redu, bilo rezultat organizovanog i stalnog rada na razvijanju političke svesti i jedinstva svih pripadnika Armije. I u tome se, pored ostalog, može tražiti odgovor na pitanje — kako je Armija mogla da ostane tako odbojna prema negativnim pojavama koje su bile karakteristične za neke sredine u društvu pre 21. sednice Predsedništva SKJ i Pisma.

Međutim, mišljenja ljudi, njihova osećanja i pogledi samo su jedna dimenzija stvarnosti, jedna njena strana. Zbog toga se ona i ne sme fetišizirati. Pojedinci, na primer, mogu biti razočarani i nezadovoljni ne samo zato što u našem društvu ima pojava egoizma, komercijalizma, socijalnih razlika, slabosti u borbi za samoupravljanje i sl., već često i zato što nisu dovoljno sposobni da razumeju i shvate objektivne uslove u kojima se vodi borba između novog i naprednijeg koje se rađa i razvija i starog koje se opire i nastoji da zadrži preživele oblike društvenog života. Takva mišljenja katkada mogu biti i rezultat nekritičkog primanja i ponavljanja stavova i mišljenja drugih. Međutim, pošto mišljenja i predstave ljudi o određenim pitanjima i pojavama ne odslikavaju uvek pravo stanje stvarnosti, to se ni aktivnost organizacija SK ne može zasnivati samo i isključivo na tome šta ljudi misle i kako osećaju i doživljavaju društvenu i armijsku stvarnost. Takav pristup bio bi psihologistički, a ne društveno-politički. On objektivnu društveno-posledičnu analizu pojava i odnosa, suštine i posledica pretvara u psihološku kategoriju. Pri tome se gubi iz vida činjenica da pojedinci čije se mišljenje prezentira ni sami nisu, ili bar ne moraju biti, svesni dubljih uzroka sopstvenih pogleda i ponašanja. Naime, ne analizira se dvojaki karakter svesti: svest kao »odraz« tekućih pojava, koje u ljudskom mišljenju imaju vid samostalne egzistencije i mogu egzistirati u iskrivlje-

nom vidu i svest koja je »projekcija«, koja planira i označava, koja je anticipativna i aktivna. Ne mogu se, prema tome, iz subjektivnih predstava ljudi izvlačiti zaključci o celini stvarnosti. Umesto toga valja postupati obrnuto: ponašanja ljudi, njihova mišljenja i stavova treba izvoditi, pre svega, iz njihovog položaja i uloge u izvršavanju zadataka. To je poznato i istorijskim iskustvom potvrđeno marksističko stanovište.

MARKSISTIČKO OSPOSOBLJAVANJE I KRITIKA

Obraćajući se komunistima u Armiji drug Tito kaže: »Imajte stalno na umu da interesi daljeg razvoja naše revolucije i jačanje naše odbrane traže od svih komunista u JNA maksimalno zalaganje i još kritičniji i samokritičniji odnos prema radu, jer komunisti nikada ne smiju biti zadovoljni postignutim«.⁸

U ostvarivanju ovog zahteva organizacije SK u Armiji mogu postići veće rezultate ako se bore za razvijanje one kritike koja maksimalno doprinosi sprečavanju improvizacija, samozadovoljstva, oportunizma i malograđanskog ponašanja. Revolucionarna doslednost je osnovna odlika komunista i zato on mora smelo i odgovorno da kritikuje, pre svega, sopstvene slabosti i da bude uvek principijelan i odlučan u borbi protiv slabosti drugih. Sopstveni primer je najbolja kritika drugačijeg ponašanja.

Kao što je već mnogo puta rečeno, komunisti imaju trajan zadatak i obavezu da razvijaju i podstiču onu vrstu kritike koja je sposobna da se probije do najdubljih i najširih dimenzija stvarnosti i koja sadašnje stanje ispituje i analizira, pre svega, sa stanovišta novih mogućnosti i naraslih potreba. To, u stvari, i nije jednosmerna kritika onog što postoji i ukazivanje samo na konkretne slabosti, već otvaranje perspektiva i ukazivanje na stvarne mogućnosti i puteve prevazilaženja objektivnih teškoća i subjektivnih slabosti. Reč je, znači, o razvijanju marksističkog revolucionarnog kritičkog mišljenja i o još doslednijem i borbenijem odnosu prema svemu što usporava i koči razvitak. Za revolucionarnu marksističku kritičku misao nema savršenstva koje ne bi moglo da bude bolje. »Ništa što je stvoreno ne sme za nas biti toliko sveto da ne bi moglo biti prevaziđeno i da ne bi ustupilo mesto onome što je još naprednije, još slobodnije, još ljudskije«.⁹

⁸ J. B. Tito, Poruka Konferenciji organizacije SK u JNA od 20. II 1975. god.

⁹ Program SKJ, izdanje »Komunist«, 1968. god. str. 259.

Marksistička kritika posmatra stvarnost i njene pojavne oblike u razvoju, u borbi suprotnosti i u revolucionarnoj akciji za rešavanje i prevazilaženje protivrečnosti. Ona dopire do suštine pojava, spaja praksu i teorijsko mišljenje i tumači i objašnjava jedno pomoću drugog. Pojave posmatra i shvata samo kao moment celine; izolovane činjenice dobijaju svoj stvarni smisao tek kada se uklope u celinu kojoj pripadaju i iz koje izvire. Marksistička kritika, prema tome, ne opisuje događaje bez njihovog vrednovanja, tj. bez objašnjavanja njihovog smisla. Ona gradi, a ne razgrađuje. To je ona revolucionarna kritička misao koja osposobljava ljude da lakše shvate i savladaju protivrečnosti društvenog života i koja im služi kao putokaz za stvaralačku aktivnost. Zbog toga se i u Akcionom programu Konferencije SKJ u JNA posebno ističe da se »mora još više razvijati marksistički pogled na svet i dijalektički način mišljenja pripadnika Armije i osposobljavati se da dublje i svestranije izučavaju i razumeju suštinu savremenih idejno-političkih kretanja i naše samoupravne socijalističke prakse, da se još više angažuju na svim zadacima borbene izgradnje i jačanja moralno-političkog jedinstva JNA i daljeg razvoja samoupravnih socijalističkih odnosa u našem društvu i u borbi protiv neprijateljske propagande i ostalih oblika 'specijalnog rata' kao i protiv svih ideoloških koncepcija i oblika političkog ponašanja suprotnih interesima radničke klase, ciljevima i politici SKJ«. ¹⁰

Sve mane i nedostaci naše kritike mogu se potpunije razumeti ako ih shvatamo i kao manjkavost primene marksističkog dijalektičkog metoda i kao posledicu nedovoljnog rada na marksističkom osposobljavanju komunista. Prva kritika i istinito kritičko mišljenje idu uporedo sa marksističkim osposobljavanjem i stvaralačkom primenom marksizma. Otuda potreba za novim, dodatnim merama na planu marksističkog osposobljavanja. U vezi s tim važna je obaveza i odgovornost organizacija SK da stvaraju navike ljudi da još više uče i produbljuju marksistički pogled na svet. Kao i druge vrednosti za čoveka i marksizam ima smisla jedino u onoj meri u kojoj je spoznat i u kojoj je sastavni deo svakodnevne prakse. Zbog toga i nastojanja organizacija SK ne mogu biti usmerena samo na »učenje« marksizma, već se moraju orijentisati, pre svega, na njegovu stvaralačku primenu u svakodnevnoj praksi.

¹⁰ Iz dokumenata Izborne sednice Konferencije organizacije SK u JNA od 20. II 1975. god.